

גיליון מספר 43 – נובמבר-דצמבר 2017

טיפים שימושיים לכתיבה - משולחנו של צוות העברית באכסניית הלשון במכללה¹

התאהבתי בה..... בלשון העברית.

[כמעט] 'אותה הגברת בשינוי אדרת'

על ביטויים ועל רמות שונות בלשון

רמת לשון, מְשֻׁלָּב, רמת סגנון (register) - סוג לשון המשמש את האדם בנסיבות מיוחדות או בהקשר מסוים. לדוגמה סגנונו של האדם כאשר הוא מדבר לחבריו, לתלמידיו, לממונים עליו וכו'.² זהו למעשה אופן השימוש בשפה על ידי אדם מסוים בנסיבה מסוימת. הבדלים ברמת הלשון (במשלב) נבחנים גם במידת הפורמאליות (הרשמיות).³

הלשון מזמנת אפשרויות בחירה (אלטרנטיבות בלשון) באוצר המילים, למשל, **שמש** – **חמה**; **החמה** מראש האילנות נסתלקה (שבת המלכה, ביאליק); **בביטויים**, למשל, **מְשֻׁנָּת תְּרַפֵּ"ו** - **בְּשֻׁכְּרֵי הַיָּמִים**; האופניים הללו נראים **מְשֻׁנָּת תְּרַפֵּ"ו**; **בדקדוק** (צורות) **ביקשתי אותה** [צורה פרודה] לעומת **ביקשתיה** [צורה חבורה]; **בְּקִשְׁתֶּיהָ**, **לא מְצֵאתֶיהָ**, **דִּי אֵינְנָה**, **נִעְלָמָה!** (שן, פניה ברגשטיין); בתחביר, למשל, יש הרים מסביב לירושלים, לעומת: ירושלים – הרים סביב לה.

נהוג להבחין ב-4 סוגים-רמות של לשון: לשון גבוהה, לשון תקינה, לשון מדוברת, לשון תת-תקינה או סלנג. בכל אחד מן הסוגים הללו ניתן להשתמש בביטויים; בכל סוג ראוי לו שיופיע ביטוי המתאים לרמת הלשון. למשל, הביטויים הבאים נושאים את המשמעות של היעבר הרחוק, אך הם נבדלים ברמת הלשון:⁴

מִיָּמֵי טִיכּוֹ

לִפְנֵי הַמּוֹן זָמַן

יָשָׁן נוֹשָׁן

בְּשֻׁכְּרֵי הַיָּמִים

סוג הלשון ודוגמות לביטוי

	לשון גבוהה
דוגמה - פי אין זכרון לחכם עם-הפסיל לעולם בְּשֻׁכְּרֵי הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכַּח, וְאִיךָ יָמוּת הַחֶכֶם עם-הפסיל (קהלת ב, טז).	זוהי לשון פיוטית המאפיינת את לשון הספרות (המקרא והפיוט). בלשון זו מתקיימים לרוב כל כללי התקניות; ומוצאים אף שימוש בביטויים (ניבים ופתגמים), במילים ובמבני תחביר נדירים יותר. למשל: בְּשֻׁכְּרֵי הַיָּמִים ; וכן אֶבֶד עָלָי הַכֹּלֵחַ; עֲתִיק יוֹמִין; מְקַדְּמֵת דָּנָה.

¹ ד"ר עדית שר מרכזת האכסניה

² מתוך: רודריג-שורצולד וסוקולוף, תשנ"ב, מילון למונחי הבלשנות.

³ המילה 'משלב' משמשת גם במוסיקה ומשמעה: מערכת צלילים בקולו של אדם או בצליליו של עוגב הדומים בגון שלהם (אבן-שושן, 2003).

⁴ פרוכטמן, שר, שחורי-רובין, 2010, הניבון הישראלי המקיף לביטויים עממיים.

	לשון תקנית
דוגמה - בְּנֵדוּ רְאֵי קֶטָן/ בְּמִשְׁבָּצַת פֶּז /- רְאֵי-קֶסָמִים יִשָּׁן נוֹשָׁן/ וַיִּוְדַע רָז (גולדברג, שר הילדים).	לשון רשמית שנקבעה על ידי ממסד הלשון; ביטוייה בכלי התקשורת, למשל, בחדשות, בספרי לימוד והיא מחייבת גם את אנשי החינוך המורים ועוד. בלשון זו השימוש באמצעי הלשון הוא תקני ונטול מליצות. למשל: יִשָּׁן נוֹשָׁן; וכן בְּעֵבֶר הַרְחוֹק; בְּזִמְן מִן הַזְּמַנִּים.

	לשון מדוברת
דוגמה - פעם, לפני המון-המון זמן, הכול היה פשוט יותר. בשמים שטו עננים קלים, ברדיו נשמעה מוזיקה קלה, מוכר הגזוז מכר משקאות קלים, ואנחנו - אנחנו היינו צעירים ויפים, ושיחקנו קנדי קראש (פייסבוק הארץ 2014).	ביסודה מצויה הלשון התקנית, אך היא נעדרת הקפדה על הכללים. היא רווחת בפי הציבור, ומשתרבים בה לא אחת צורות ומבנים שאינם מצויים בלשון התקנית. לפני המון זמן; וכן מְזַמֵּן-מְזַמֵּן; מִלְפָּנֵי הַמַּבּוּל.

	לשון תת-תקנית או סלנג
דוגמה - מִיָּמִי טִיכּוֹ; וכן מימי איכה; מימי קוקוס; מִשְׁנַת תַּרְפּוּ"וּ. נסים לוי (1998) בספרו 'פרקים בתולדות הרפואה בארץ-ישראל 1799-1948 מספר, כי ד"ר טיכו, רופא עיניים בירושלים, קיבל תרומה של זוגות משקפיים רבים, כדי שיחלקם לנצרכים; לחלק מהם לא נמצא דורש בעת ההיא. כעבור שנים נמצאו אותם זוגות והסתבר, שאין כבר אפשרות להשתמש בהם משום שהם ישנים – מִיָּמִי טִיכּוֹ.	לשון שאינה כפופה לכללים הרשמיים, ועל כן אין מצופה שתופיע בנסיבות שבהן נדרשת רמת רשמיות כלשהי; על פי רוב היא ציורית מאוד ואוצר המילים שבה וביטוייה משתנים במהירות; היא מאפיינת בני נוער, חברות סגורות ומי שחפץ להשתייך אליהם (יש מי שרואה את השימוש בה כעדות לחוסר השכלה ולמעמד חברתי נחות); כיום השימוש בסלנג נהנה מיוקרה חברתית, משום ששימוש זה מעיד, כביכול, על רוח צעירה ועל שיוך לקבוצה מסוימת ולעתים יש בכך אף עניין של יוקרה.

ספרות הילדים מזמנת לא אחת לקוראיה חלופות ברמות הלשון, למשל מיצירות שלונסקי:

תַּרְנַגוּל נִקְרָא גַם גֶּבֶר! / גַם שְׂכּוּי וְעַם אַחֵר/ מְכַנְהוּ: שֵׁנֶטְקֶלֶר! (עלילות מיקי מהו: 192)

מִשְׁעֵמִם הָיָה נוֹרָא. / נִשְׁתַּתְּקָה פֶּתְאֵם הַקֶּרֶת.

ובהערות שוליים כותב המשורר: "קֶרֶת" – קֶד אֹמְרִים בְּשִׁיר; / בְּדָבוּר פְּשׁוּט זֶה – עִיר (שלונסקי, אני וטלי: 10).